

MARTIN
VALZER

*POSLEDNJA
GETEOVA
LJUBAV*

Prevela s nemačkog
Mirjana V. Popović

■ Laguna ■

Naslov originala

Martin Walser

EIN LIEBENDER MANN

Copyright © 2008 Rowohlt Verlag GmbH Reinbek bei
Hamburg

Translation copyright © 2013 S. Fischer Foundation by
order of TRADUKI

Translation copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Objavljivanje ove knjige podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za evropske i međunarodne poslove Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, „Kulturkontakt Austrija“, Geteov institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Fondacija S. Fišer.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za Ulrike fon Eglof-Kolombje

Jedan

1.

Kada ju je ugledao, ona ga je već bila opazila. Kada je njegov pogled pao na nju, njen je već bio uperen u njega. To se dogodilo na Krstovom izvoru, posle podne u pet, 11. jula 1823. godine u Marijenbadu.* Stotine otmenih gostiju, željnih da budu viđeni, šetalo se promenadom sa čašom vode, sve čuvenijom iz godine u godinu. Gete nije imao ništa protiv toga da bude viđen. Želeo je, međutim, da bude viđen kao neko zaokupljen razgovorom više nego kao samo puki šetač promenadom. Tih julskih dana često je vodio razgovore sa grofom Šternberkom. Bio je prirodoslovac i preko deset godina mlađi od Getea. Gete se već pomirio s tim da gotovo svi prirodnjaci gledaju na njegovo učenje o bojama u najboljem slučaju sa podsmešljivim žaljenjem, premda se na to nije mogao naviknuti. Kada bi sreo nekog ko prihvata učenje o bojama, teško je mogao da savlada poriv da bude ljubazan, zahvalan i ganut. Grof Kašpar Šternberk bio je jedan od

* Marijanske Laznji. (Prim. prev.)

tih prirodoslovaca, napisao je i knjigu o flori u preistoriji, to jest, umeo je da pročita sačuvano sećanje kamenja. A kamenje je u međuvremenu postalo najomiljenije polje Geteovih istraživanja. Međutim, ovih julskih dana postojao je još jedan razlog zbog koga je grof, mimo svih prirodnih nauka, bio zanimljiv Geteu. Prošle godina obojica su stanovala u palati grofa Klebelsberga, preuređenoj u banjski hotel. A tu su stanovale i Levecove. Upoznali su se u salonu baronice Amalije fon Levecov. Pa mi se poznamo, uzviknuo je Gete, poznamo se još iz preistorije. Time je aludirao na naslov Šternberkove knjige i krenuo mu, gotovo žurno, u susret, potom ga zagrlivši. To je bilo upadljivo, jer bi obično prilikom upoznavanja zastao, pružajući drugom ili drugoj priliku da mu priđu. Obojica smo planinarili po Donersbergu,* tamo gore kod Teplica, baronice, jedan s jedne strane planine, drugi s druge, i obojica smo, kako smo jedan drugom pisali, stigli do vrha. Zapravo smo, kako je rekao grof, dvojica putnika koji su se susreli dolazeći iz dva različita dela sveta i istorije, pa su, upoređujući svoja iskustva, uvideli da je dolaženje do istog cilja različitim putevima u stvari prednost.

Sada je, ovde na promenadi, Gete slušao grofa Šternberka kako ga izveštava o tome da je švedski hemičar Berzelijus upravo ustanovio da su vulkanske stene u Overnji iznenadjuće srodne ovima ovde u Kamerbilu.

Takav razgovor, ma gde se vodio, štiti sagovornike od radoznalaca. Gete je bio taj čiji se pogled danas, više nego jedanput u toku razgovora, gubio u daljini. Bio je kratkovid, ali je naočare smatrao užasnim, što je znao svako

* Milešovka. (Prim. prev.)

ko je nosio naočare u njegovom okruženju, pa je skidao naočare kada je Gete trebalo da ga primi. Oneraspoložim se kada pomislim na naočare, govorio je, a ono što bi rekao čuveni pesnik prenosilo se drugima. Izdaleka nije prepoznavao one koje je tražio, ali Amaliju fon Levecov sa njenim ćerkama Ulrike, Amalijom i Bertom, koje su ove godine imale devetnaest, šesnaest i petnaest godina, tu grupu bi prepoznao na bilo kojoj udaljenosti i na svakoj promenadi, ma koliko ona bila šaroliko preplavljena šetačima. Tako se i zbililo, premda se međusobni odnos osoba u ovoj grupi promenio. Ulrike je sada bila najviša, vidno viša od svoje majke.

Ne prekidajući grofovo predavanje o srodstvu stenja u Overnji i Kamerbilu, on usmeri sebe i grofa ka grupi Levecovih i susretnu Ulrikin pogled. Ona ga je ugledala pre nego što je on ugledao nju.

Preplavi ga uzbuđenje, talas, unutrašnji poriv, a u glavu mu udari krv. Osetio je da bi mu se moglo zavrteti u glavi. Izdisajem je pokušao da opusti deo čela i očiju stegnut u grču. Pošto se nisu videli godinu dana, ponovno viđenje ipak nije mogao da proslavi tek pukom grimasom iznenađenja, bola i zgranutosti.

Eto. Pozdrav. Mlada majka je bila vidno živahnija od svih kćeri. Ulrikin postojani pogled, da li ga je prepoznao od prošle godine? Njen i njegov pogled ostaše spojeni. Kada je to postalo neizdržljivo, kada je naposljetku trebalo nešto reći, on kaza: Shvatite, dragi prisutni, ne proučavam samo kamenje nego i oči. Šta više utiče na oči, drugačije spoljašnje svetlo ili drugačije unutrašnje raspoloženje? Zbog vremena, koje nam upravo navlači jedan kumululus ispred sunca, Ulrikine oči su u ovom trenutku – i nije

li to izvrstan jezički izbor: trenutak – u ovom trenutku na putu da pređu iz plavog u zeleno. Ako oblak ostane, imamo posla sa zelenookom Ulrike. Grofe Šternberk, trebalo bi da nas zanima ovaj dvostruki fenomen: da li će prevagnuti spoljni ili unutrašnji uzrok. Srdačno ste dobrodošli milostiva gospođo, a srdačno ste dobrodošle i vi, najljubaznija trojko na svetu.

Šesnaestogodišnja Amalija, koja je po hitrini govora ponajviše nalikovala majci, reče: Nismo uopšte trojka, mi smo jedinke, ako nemate ništa protiv, gospodine tajni savetnice.

Zbilja nemam ništa protiv, reče Gete i ponovo osmotri Ulrike. Ona ga je i dalje gledala mirno, tako odlučno, kao kad ga je pozdravila. Njen pogled se zadržava na njemu. On je glumio naučnika koji proučava oči. Ali on to nije bio. Drugi su možda poverovali u to. Ulrike nije. A nije ni on. Gledala ga je samo da bi mu pokazala da ga gleda. Pre nego što je promenio temu, on dodade: Ulrike, neki muškarci će vas kasnije uveravati da imate plave oči, drugi će reći da su vaše oči zelene. Ja vam kažem: molim vas da ne dozvolite da vas ograniče samo na jedno od to dvoje.

Kasnije je taj pogled poneo sa sobom u svoju sobu. Zajedno su obedovali, ćaskali, i ponovo probudili sećanje na prošlu godinu i godinu koja joj je prethodila. Pretprošle godine bilo je veoma rđavo vreme, kiša je padala ceo mesec. Bilo bi neizdržljivo bez hiljadu ideja gospodina tajnog savetnika. Svojim opisom stena imao je, doduše, uspeha samo kod Amalije. Posebna soba sa stolovima bila je namenjena isključivo kamenju, koje je sluga Štadelman prikupljao lomeći ga u široj okolini. Amalija je dan-danas bila pomalo uvređena što je gospodin tajni savetnik stavio

među kamenje funtu čokolade za Ulrike, ne bi li joj stene učinio zanimljivijim.

A to je bila čokolada upravo doneta iz Beča, reče baronica, iz čuvene poslastičarnice *Panel!*

I to još sa jednom pesmom, reče Berta, koja je takođe morala nešto da kaže.

Ah, reče on, jedna pesma.

Nije je zaboravila, dodade gospođa Fon Levecov.

Pre nego što je Gete uspeo da kaže: Molim te, izrecituj je, Berta gotovo umetnički izdeklamova ono što je nazvala pesmom:

*Uživaj u tome na svoj način, ko ti brani
ako ne kao u piću, onda kao u omiljenoj hrani.*

I dalje bih želela da znam zašto postoje granitni blokovi protkani okeržutim venama, reče Amalija, ne bi li opet skrenula pažnju na svoje interesovanje za kamenje.

Bravo, reče Gete, bravo.

Grof se preporučio. Želeo bi da sistematizuje ono o vulkanizmu i neptunizmu, o čemu je maločas razgovarao sa Geteom. Mahnu svima, nakloni se i ode.

Gete ga otprati pogledom. Kada bi postojala trojica ovakvih ljudi, ja bih odao priznanje dragom Bogu.

Šta je vulkanizam?, žustro uzviknu Amalija i pritom ne pogleda onoga kome je uputila pitanje, već svoju sestru Bertu, koju je preduhitrila.

Onda ću ja pitati šta je neptunizam, oglasi se Berta, nastojeći da u svemu prevaziđe svoju dve godine stariju sestru.

A ja, dodade Gete, kažem vam svima da se naučnici spore oko toga da li je Zemljina površina, ovakva kakva je danas, nastala pod uticajem vatre, koja se zatim povukla u dubine, pa izbija kroz vulkane da bi skrenula pažnju na svoju nekadašnju ulogu, ili pod uticajem vode, koja se postepeno povlačila, te su nastala mora.

A vi, upita ga Ulrike, šta vi mislite?

Mislim da ne treba donositi zaključke o nečemu o čemu se trenutno sudi samo na osnovu pretpostavki. Ali kako čovek uvek nenamerno teži jednom stavu, priznajem da sam kolebljivi neptunista.

Ja to ne razumem, dodade Ulrike prilično nabusito. I reče to samo Geteu. Opet sa onim pogledom.

Gete upita da li bi trebalo da kaže više no što sam zna.

Pošto je posredi prirodna nauka, nastavi ona, a ne poezija, onda se može očekivati kategoričnost.

Oh, reče Gete, naša Ulrike se potajno hvata ukoštac ni manje ni više nego sa kritikom čistog uma.

Majka: Morate da znate da je u Strazburu sada nazivaju kontresa Ulrike.

Amalija je u tome videla priliku da dokaže da sada sve shvata: *Comtesse* i *contre*, u toj školi je sve francusko.

Gete reče da čestita na školi koja osposobljava za takva otkrića, i potom priznade koliko je srećan što ponovo može da bude u krugu porodice i ćaska sa njima. To je isključeno u Vajmaru, gde uvek iščekuju da čuju nešto značajno od njega.

Za to je gospodin tajni savetnik i sam pomalo kriv, reče Ulrike.

Priznajem, kontreso, dodade Gete. Tamo je moj život više pozorište no pravi život.

A ovde?, upita Ulrike.

Ovde, ponovi on i začuta, zatim jednostavno pogleda Ulrike, a ona mu uzvratila pogled i kaza:

Da, ovde?!

Ovde, reče on, ponovo primećujem da sam dve vajmarske zime patio zbog toga što premalo znam o Levecovima.

A one su pak pre dve godine daleko manje znale o vama, nadoveza se Amalija, uvek orna za priču. Nećemo zaboraviti da je naša starija sestra, koja je ipak imala već sedamnaest godina, prve godine odmah priznala da nije pročitala ni redak Getea. Ali zato jeste, o užasa, svu silu Šilera!

U francuskom internatu u Strazburu, kako priznade Ulrike, servirali su mi od Nemaca samo počasnog građanina Francuske revolucije.*

A Gete uzvratila: Dozvolio sam sebi da vas podsetim na to da sam manje podoban da budem uzor mladeži od Šilera, Gelerta, Hagedorna i Gesnera.

A Ulrike: Vi ste rekli da su Francuzi više za idilu i stilizaciju nego za prirodu i stvarnost.

Da, odgovori Gete, stoga je Salomon Gesner tamo daleko poznatiji nego ovde, tamo se uklapa.

Ali isto tako Volter, kaza Ulrike.

Ni njega nije preveo moj prijatelj Šiler, reče on, već ja.

Čak dva puta, dodade Ulrike, *Zairu* i *Muhameda*.

Nisu neki sjajni komadi, nastavi Gete.

Od kada čitam vaše knjige, reče Ulrike, muči me što ni u jednom trenutku ne znam ko ste vi zapravo. Stalno to najuzvišenije fantaziranje. Tu se predivno govori,

* Šiler je proglašen počasnim građaninom Francuske revolucije. (Prim. prev.)

razmišlja, oseća, ali ko je on? To bi konačno želela da sazna. To je utisak koji se stiće kada se čita i u čoveku raste nasrtljiva, prostačka znatiželja da upozna njega kakav jeste, kakav je u stvarnosti. On postaje na neki način tako blizak da bi čovek, ako bi poželeo, mogao da ga dosegne rukom. Da, čovek poželi da ga dodirne. Ali ko je on?

Zato je Skot odličan, upade joj Berta u reč.

Tačno, složi se Ulrike. Ali ne boli ako ne upoznaš Skota.

Berta, očigledno ne znajući tačno o čemu je u ovom trenutku reč, nadoveza se rekavši da će ovog leta, čim bude padala kiša, ponovo naglas čitati. I to Skota. Ponela je *Crnog patuljka* sa sobom.

Majka dodade da Berta stalno iznova vežba ono što joj je Gete prošle godine rekao o čitanju naglas.

Sada se Berta obrati svojim sestrama: Mene je nazvao ljupkom nadom. I rekao da pri čitanju naglas uvek moram da počnem veoma duboko i zatim postepeno povisim glas.

To smo danas čuli, reče Gete.

Berta odmah ponovo započe: Ako ne kao u piću, onda kao u omiljenoj hrani.

Da, uzviknu Gete, ne treba dopustiti da reč hrana, zato što stoji na kraju, padne, već uvis i napolje s njom, s omiljenom hranom, obe reči podjednako glasno i višim tonom od svake druge reči.

Mene je ekselencija uvek kritikovala, reče Ulrike potpuno mirno. Nikada nije naglo upadala u reč, ali je govorila uvek kada je to želela.

Da, javi se Berta, morala bi da pokažeš više energije i živosti u izvedbi.

Ja i neću da postanem Tik,* reče Ulrike.

Amalija: Šta to treba da znači?

Ulrike: Umetnik besedništva.

Amalija joj preote reč: Shvatile smo da tajni savetnik nije uzor za mlade.

A Gete: Sada je on zaista znatiželjan.

Da, vaša igra, reče Amalija. Neko predloži temu, a onaj do njega mora da smisli priču. Svako ima pravo da ubaci jednu reč, koja se mora uključiti u priču. I koju ste reč vi ubacili u Ulrikinu priču? Podvezicu, gospodine tajni savetniče. Ulrikica je pocrvenela...

Nije tačno, nije tako bilo, uzviknu Ulrike, jer je gospodin tajni savetnik, kada mu je izletela ta reč, odmah dodao: Orden podvezice.

Kao da nikada nije imao neke druge namere, reče Amalija, znamo mi to.

Zato što mu ipak nije bilo pravo da ga u krugu ovih kćeri lepe budućnosti smatraju nekim ko nije savršeno uzoran, reče više sebi nego okruženju da nije pušio duvan, nikada nije igrao šah i izbegavao je sve što predstavlja gubitak vremena.

Ulrike: To zvuči kao da žalite što ste živeli tako uzorno.

Na kraju krajeva, ne može baš sve što je radio biti pogrešno pošto je konačno sleteo u krilo rajske porodice Levecov, reče on.

Tako je razgovor tekao.

Zapravo, samo je tražio priliku da sretne njen pogled. To mu je bilo jasno kada je s druge strane ulice u svojim skromnim odajama, koje je voleo, stajao kraj prozora i

* Johan Ludvig Tik, romantičarski pesnik. (Prim. prev.)

gledao preko, ka prilično velikom Klebelsberškom banj-skom hotelu, ka prozorima na drugom spratu, iza kojih je sada stajala, sedela, ležala, čitala, mislila... Kako da živi s tim pogledom? Verovatno je već prošle godine bilo prekasno. Te zime se razboleo, teško razboleo. Pisao joj je. Uvek mu je otpisivala. To nešto znači. Ali tek je danas iskusio šta je to bilo. Nekoliko njenih pisama bilo je takvo da nikome nije smeo da ih pokaže. Njegova pisma njoj samo su do polovine bila diktirana pisaru Jonu. Svaki put je morao lično nešto da dopiše, lišeno sadržaja, ali je trebalo da oda ono što je bilo prikriveno besadržajnošću. Nikada nije smeo da piše samo Ulrike, nego uvek i majci. Pa ipak, ipak je sve bilo podnošljivo. Moglo se očekivati da će se dogoditi još jedna letnja čarka. Onda taj pogled, koji je sve promenio. Tada se nametnu sećanje na Zezenhajm, Friderikino* neprikriveno devojaštvo. Oči u kojima vlada bura, ali se sve smenjuje tako brzo kao da svako raspoloženje koje bi da se ispolji mora odmah da se odbaci. Friderikina usta znala su tako malo šta čine da si njeno neznanje i znatiželju sam od sebe dopunjavao svojim neznanjem i znatiželjom. I Šarlota Buf,** velika sentimentalna žena, koja je sažela univerzum u jedan uzdah i učinila da on u uzdahu nestane. Sve što je ona probudila u njemu on je uzdizao do krajnosti. Verterova Lota. Posle se s pravom žalila zbog onoga što je napravio od nje u romanu. On je bio Verterova Lota, baš kao što je

* Friderike Elizabet Brion, kći pastora, ljubavnica mladog Getea, kojoj je posvetio ciklus pesama. (Prim. prev.)

** Šarlota Sofija Henrijeta Buf, verenica J. Kestnera. Ljubav prema njoj opisao je u *Jadima mladog Vertera*. (Prim. prev.)

bio i Verter. A Kristijana,* ta velika osećajnost, koja nije bilo prevelika da bi se prilagođavala. Nije bilo situacije u kojoj ona nije vladala svojim potčinjavanjem. Zatim Marijana,** koja je htela da bude savršeno srodna duša i s nečuvenom duševnom energijom zaista uspevala da se prilagodi do samorastakanja. Ali samo kao na balu pod maskama. Kao kulturna senzacija. Kao divna književnoistorijska anegdota. I Ulrike. Dve godine devojačke čarolije pukog zabavnog „nisam tako mislila“. Još prošle godine tanana neprobuđenost, živa želja za sudelovanjem, uvek u nastojanju da ništa ne uradi pogrešno, predeo nad kojim sunce još nije izašlo, a sada je sunce izašlo i predeo je oživeo. I njen pogled. Nema odbrane od njega. Ne bi ni znao od čega bi trebalo da se braniš. Zarobljen si. Zarobljenik si tog pogleda.

Morao je za pisaci sto. Ta Ulrike, kontresa Ulrike trebalo bi da uđe u roman, u davno zakasnelu drugu verziju njegovog romana *Godine putovanja*. Hersilija je lik koji se može obogatiti kontresom. Ali o tome ni reči Ulrike. Obuzdaj se, iako bi joj rado izbrbljao da će ući u tvoj roman! Izvoru se ne sme reći da je izvor. Onda više ne bi bio čist.

Nije mogao da ode u krevet. Samo da sada ne utone u onaj samozaborav koji se naziva snom. Ako bi mogao da se nada da će je usnuti, onda da. Ali ovako! Budnost u kojoj će neprestano misliti na nju, zamišljati je, u zamenu

* Kristijana Vulpjus, radnica, sa kojom je započeo vezu 1788. godine, a oženio se tek 1806. da bi je zbrinuo. (Prim. prev.)

** Marijana fon Vilemer, koja je imala veliki udeo u nastanku *Zapadno-istočnog divana*. (Prim. prev.)